

שומע לו, כיון שכל הציווי הוא מנוגד להלכה, גם הלכה דרבנן יש בזה לא תסור דאורייתא, וקאי ע"ז הדרשא דאת שבתותי תשמורו שאי"ח לשמוע לו. אי"כ הן לתוס' הן לרמב"ם אין כאן מ"ע דכיבוד, לתוס' מצד שאין עשה דכיבוד אלא במה שנוגע באופן ישיר לטובת אבא דומיא דהאכילי וכו', ולרמב"ם והשו"ע - מצד דבכה"ג גם נגד מצוה דרבנן אין דין כיבוד או"א כלל. וכיון שעלי" לאי"י היא לכל הפחות מצוה דרבנן, אין בזה דין כיבוד או"א כלל לכל הדעות.

מסקנת הדברים מכל האמור לעיל: מי שנמצא ליד הוריו בחו"ל והוא מטפל בהם ומסייע על ידם אין עליו מצות עליה לאי"י, ואפילו אם לא יאמרו לו ההורים שהם מתנגדים לעליתו, מצווה ועומד הוא להשאר לידם ולכבדם, אולם אם ממילא אינו על ידם, וכן אם אין ההורים צריכים את שימושו, והם מוחלים לו ע"ז גם בהיותו לידם, אלא שהם מתנגדים לעליתו לאי"י מאיזו סבה שהיא, בזה אי"ח לשמוע להם: אדרבא מצוה ועומד הוא לקיים המצוה שהוא והוריו חייבים בה. וכיון שהיא מצוה עליו, גם המדריכים אותו לכך, לא זו בלבד שאינם עוברים שום איסור אלא אדרבא מצוה גדולה בידם שמסייעים לדבר מצוה גדולה של ישיבה אי"י ששקולה כנגד כל המצוות, כפי שמסיק הרמב"ן.

סימן כג : גידול בהמה דקה בא"י בזמננו

א.

איתא בשו"ע (ח"מ סי' ת"ס מ'): אין מגדלין בהמה דקה בא"י מפני שדרכם לרעות בשדות של אחרים והיזקם מצוי, אבל מגדלין בסוריא ובמדברות שבא"י. והאידינא שאין מצוי שיהא שדות לישראל בא"י נראה דשרי, עכ"ל.

ונשאל הגרצ"פ פרנק זצ"ל מה הדין בזמן הזה שרוב השדות הם של ישראל, ונדפסה תשובתו בס' הר צבי המצורף לספרי הטורים (סי' הנ"ל) וז"ל: לדעתי יש לדון בזה להיתרא ולומר שכיון שבמשך הזמן נתבטל האיסור והותר לגדל בהמה דקה בא"י, שוב אין הדבר חוזר לאיסורו אלא ע"י מנין חדש. וכל זמן שלא נגזר במנין מחדש הרי הוא כגזירה חדשה שאין עושים מעצמנו גזרות חדשות.

וראי' לזה מהירושי (פ"ג דסנהדרין ה"ה): טייב בזה"ז מהו. ר' ירמיה סבר מימר בטל הדין בטלה גזירתא. ר' יוסי סבר מימר לעולם הגזירה במקומה עד שיעמיד ב"ד אחר ויבטלה. ופי' בקה"ע טייב בזה"ז, אמתני' דשביעית קאי. דתנן התם שדה שנטיבה לא תזרע במוצאי שביעית. אבל משום ארנונת המלך התירו לזרעה במוצאי שביעית. ומיבעי ליה עכשו שבטל האונס, שדה שנטיבה בשביעית מותרת או לא. ואי"ר ירמיה בטל הדין אעפ"י שבטלה הגזרה, כלומר תקנ"ח שגזרו איסור שמטה אף בשביעית בזה"ז שנתבטלה מחמת האונס שהתירו לחרוש, השתא שנתבטל האונס מותרת לזרעה שכבר בטלה התקנה. ל"א בטל הדין כלומר עבר האונס אפ"ה בטלה גזרת חכמים, שכיון שנתבטלה פעם אחת שהרי התירו לחרוש, בטלה לעולם. ור' יוסי ס"ל דלעולם גזרת חכמים במקומה עד שנתבטל ע"י ב"ד אחר. אבל זו לא נתבטלה ע"י ב"ד. שלא התירו אלא מפני האונס, ואין זה קרוי ביטול ב"ד. עכ"ל קה"ע. נמצא דלר' ירמיה אם בטלה הגזרה פעם אחת מאיזו סבה שהיא נתבטלה הגזירה לעולם ושוב אינה חוזרת מעצמה. וה"נ בני"ד מכיון שנתבטלה הגזרה של גידול בהמה דקה בא"י שוב אינה חוזרת מעצמה, דמשהותרה הותרה. ואף לר' יוסי י"ל דלא פליג אלא התם שלא היה היתר גמור אלא שהקילו משום אונס, משא"כ הכא שהותר לגמרי מפני שבטל הטעם גם ר' יוסי יודה ששוב אין הגזרה חוזרת מעצמה. ואפילו נימא דר' יוסי פליג בני"ד, כיון דהוי פלוגתא דאמוראי ולא הוכרעה ההלכה אין זה אלא ספק בתקנה דרבנן ומותר. עכ"ד.

ובס' יביע אומר (ח"ג ח"מ סי' ז') השיב עליו במה שסיים שכיון שלא הוכרעה ההלכה אזלינן לקולא, הרי ברמב"ם (פ"א משמו"י ה"א וי"ג) מבואר שקנסו אותו ולא תזרע למוצאי שביעית, הרי שחזרה גזרה למקומה כר' יוסי. ועוד שבירושי' שביעית חזינן דגם ר"י לא אמר זאת אלא בתור תמ"י. וכן אמר שם וכי איזה ב"ד עמד וביטל. באופן שאין כאן מחלוקת כלל לדנא, עכ"ד.

ב.

ולעני"ד ליישב דברי הארי החי זצ"ל, כי דבריו הם אדרבא בהסתמכות על הירוש' דשביעית הנ"ל, שמסיק שלא היה כלל ב"ד שהתיר. וכונת הדברים כי מה שמכריז ר' ינאי וכו' זה לא היה היתר מיוחד והפקעת האיסור הקודם אלא גילה שבכה"ג שהוא סי' פקו"נ ה"ז מותר. שהרי בירושי' שם כל השו"ט על דיני מסי"נ בשעת הגזירה, אי"כ ש"מ דנקיט שהי' בדבר גדר פקו"נ, בכה"ג זה מותר ועומד, ואין מקום לקנס גם בניטיבה. ולפ"ז ממילא מסולקת תמיהתו של ר' יוסי על סברתו של ר' ירמיה ממה שהוא לוקה ופסול לעדות כי בכה"ג שהותר לא מכוח ביטול הגזירה אלא רק מכח היתר פקו"נ שהוא מתיר כל איסורי תורה, ודאי שאין כאן ביטול הגזירה כל עיקר. (ול"צ כאן לכל השאלה אם בפקו"נ הותרה או דחוי' שהזכיר בס' הנ"ל, כי בכל אופן הוא היתר מצד אחר ולא ביטול הגזירה הוא). וממילא אי"ש בזה דברי ר' יוסי שר' ירמיה היה רק מתמה, והיינו לפ"מ שסבר שהיה בהכרזתו של ר' ינאי ביטול הגזירה. וז"א דכנ"ל לא הי' אלא הודעה על עיקר הדין. וממילא י"ל דר' ירמיה לא הופרך בעיקר סברתו דכל שבטלו הגזירה לשעה שוב צריך מנין אחר לחדשה, ואין לזה סתירה מהא דבני"ד הוא לוקה וכו', כי כאן לא ביטלו כלל הגזירה וכנ"ל. אבל מ"מ סברתו ודעתו של ר' ירמיה קיימים למק"א, באופן שכן יש ביטול הגזירה לשעה. ומעתה אין שום הוכחה ממה שהרמב"ם פסק להלכה הקנס דניטיבה כי כנ"ל בזה ודאי לכו"ע הגזירה לא בטלה, כי גם לשעתה לא ביטלו כלל אלא שהותרה מצד פקו"נ, וכדרך שכל איסורי תורה אינם עומדים במקום פקו"נ וכנ"ל. ולניד"ד יש כן להתחשב עם דעתו של ר' ירמיה, עכ"פ בתור ספק וכמ"ש הגרצ"פ זצ"ל.

ג.

ונ"ל להביא סייעתא לדבר זה שבמקום שבטלו חכמים גזירתם לשעה, וכא דס"ד לר' ירמיה בנידון דניטייבה, וכנ"ל, מגמרא דילן. והוא בריש כתובות (ג:): ולעקרה (הואיל וזמנין דאיכא סכנה, רש"י). גזירה עבדא דבטל ונתקנתא דרבנן מקמי גזירה לא מבטלינן. והפירוש הרי הוא ברור שבגלל הגזירה שאינה אלא לשעתא ואנו בטוחים שבע"ה תעבור לא נבטל תקנ"ה שהיא דבר לדורות. ואילו היינו אומרים שבכל מקום שביטלו לשעה מחמת סיבה שהיא, כל שעברה הסיבה, מאילי חוזרת הגזירה מבלי שיהא צורך לחדשה, אינו מובן תירוץ הגמרא, מה בכך שגזירה עבדא דבטלה, עכ"פ ה' לחכמים לבטל לשעת הגזירה את תקנתם, כדי שלא יגיע הדבר לסכנה. אע"כ אין ביטול לשעה, ואילו היו מבטלים התקנה, ה' צורך במנין אחר לחדשה, ע"כ לא רצו לבטלה. והרי הדברים מוכיחים כסברתו של ר' ירמיה ולפי"ז באמת מסתבר שגם ר' יוסי לא פליג עליי, אלא מפני ששם ה' היתר מצד עצם הדין של פקו"נ וכנ"ל.

ד.

אכן, אם כי הדברים נראים נכונים לענין היכא שה' ביטול תקנ"ה, נידון דידן לכאורה אינו שייך לזה. הנה בס' יביע אומר הנ"ל בראש דבריו עמד בהסבר דברי מרן הב"י בשו"ע שכ' דהאידנא שרי, והרי כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו, ואף כשבטל הטעם. ותירצו עפ"י תשובת הרא"ש (כלל ב' סי' ח') שהיכא שטעם האיסור ידוע, כשבטל הטעם בטל האיסור. ולא דמי לביצה שהיתה תלוי בתיקון לקבל העדות כל היום, שאין הטעם ידוע כ"כ לעולם. וע"כ ה"נ הדבר ידוע שעיקר הגזירה תלוי במקום שיש שם יישוב. ע"כ בהתבטל הטעם בטל האיסור. אולם לענ"ד קשה להשתמש בדברי הרא"ש, שאין לנו הגדרה ברורה בדבר ומנין הו' פסיקא ל' שבניד"ד טעמו גלוי לכל. (הנה בענין הנ"ל דכתובות בשעת הגזירה ג"כ בטל טעם התקנה, דכיוון דהיתה נבעלת לטפסר תחלה, שוב לא ה' שם מקום לטענת בתולים ולתקנ"ה, וגם שם לכאורה ה' הטעם גלוי לצבור, וכמפורש במתני' והרי היו משתמשים בזה בפועל, ומ"מ חזינן שהגזירה לא נתבטלה מאליי, ובע"כ אתה אומר שלא ה' טעם גלוי עד כדי כך, וא"כ איך נוכל למדוד הדברים)

אלא שלענ"ד א"י"צ כאן לכל זה, שהרי בשעת התקנה עצמה הוציאו מן הכלל החורשין והמדבריות א"כ הרי התקנה היתה מפורשת רק למקומות של **יישוב** יהודים בא"י, וממילא מובן שדבר זה אין לך אלא מקומו ושעתו, וכל מקום שה' קודם מדבר וחורש והפך ליישוב הוא נכלל **מאליו** בכלל האיסור, וכן להיפך, כל שהפך למדבר ובטל יישוב ישראל מהמקום, הוא נכלל בכלל ההיתר של חורשין ומדבריות. ומעתה הרי הדבר פשוט, מש"כ מרן שבז"ה, שאין יישוב יהודי מצוי אין האיסור, לא מפני שנתבטל, אלא מעיקרא הרי כך הותנה שאין האיסור אלא על מקומות יישוב, והיינו יישוב של ישראל, וכיון דבשעה זו (של הבי"י) אין יישוב ישראל, ממילא אין האיסור. ולא נחתינן כלל לביטול התקנה, אלא כך תוקנה מעיקרא. יתר על כן, כל עיקר התקנה לא היתה כלל מצד **ארץ** ישראל, אלא מצד יישוב **ישראל**. כך הדבר מבואר על אתר בסמ"ע ובגר"א. שעמש"כ הבי"י (סי' ת"ט) אין מגדלין בהמה דקה בא"י, כתב הסמ"ע: דגם בבבל וכו' וה"ה **לשאר ארצות** אם היו בהם כן. וכ"כ הגר"א שם: דברי המחבר שם **לא תליא בא"י** רק ביישוב ישראל ועי' רש"י ותוס' פ' א' ד"ה מכל. והיינו שנראה שם שגם בבבל לא מכוח תקנה מיוחדת נתחדש האיסור, אלא שמאליו נכלל בכלל התקנה באותה שעה שה' שם רוב יישוב ישראל. וה"ה בכל מקום בעולם, כמש"כ הסמ"ע וכנ"ל. וברור שלא נצטרך לחקור אם ה' יישוב שם של ישראל בזמן קדום של שעת התקנה, ואפילו ברור בהחלט שרק עכשו נתחדש היישוב מ"מ אסור. והיינו כנ"ל שלא הוזכר בתקנה א"י אלא גופא דעובדא הכי הו', שה' רוב ישראל ביישוב בא"י. וממילא כשם שמצד אחד יוצאת חומרא מזה כלפי מקומות יישוב חדשים של ישראל, כן יוצאת קולא לזמן שבטל יישוב ישראל בא"י עצמה, שאינו אסור שהרי לא נאסר הדבר בתור א"י אלא בתור מקום יישוב ישראל, וכנ"ל. ויש לסייע לזה מלשון הרמב"ם שכ' (פ"ה מנז"מ ה' א-ב): מפני שאסור לאדם להזיק ולשלם מה שהזיק, אפילו לגרום נזק אסור. לפיכך אסרו חכמים לגדל בהמה דקה וחי' דקה בא"י במקום השדות והכרמים. הרי שלא הזכיר הרמב"ם בטעם הגזירה מצד יישוב א"י, אלא נימק את זה באיסור להזיק ולגרום נזק. ונימוק זה הרי אינו שייך רק לא"י אלא בכל מקום שגרים שם מישראל. אכן לשון רש"י במשנה, (ב"ק ע"ט) משום יישוב א"י. אולם כנראה שג"כ ל"ד, שהרי סיים שם וכל שדות א"י סתמן דישאל⁹ וכמו שציין הגר"א לרש"י שבגמרא וכנ"ל. ולפי כל הנ"ל הן אין מקום כלל לשאלה בניד"ד איך התיר הבי"י בזמנו ולא חש למנין אחר להתירו, כי הרי לא נאסר מעולם אלא יישוב ישראל, ולא יישוב של גויים לא בארץ ולא בחו"ל.

וברור שזו כונתו של הגר"א בהערתו על דברי הבי"י במש"ב דהאידנא מותר בא"י, כי אין זה תלוי כלל בא"י בעיקר התקנה. וז"ב.

ה.

ומעתה ממקום קולו **בזמן** מרן זצ"ל אתה בא לידי חומר **בזמננו** אנו, שזכינו ב"ה לרוב שדות בא"י, שיהא האיסור במקומו, שהרי לא גרע יישוב זה שבא"י ממקומות יישוב ישראל בכל מקום שהם, כל שהם רוב ושדות

⁹אכן ממש"כ שם רש"י לענין סוריא דקסבר לאו שמ"י כיבוש, נ' דס"ל דמיתלי תלי בקדושת הארץ ורק שם נגזרה גזירה. ולפי"ז מש"כ דש"י יוכל שדות א"י סתמן דישאל, היינו משום דאל"ה ה"ז כמו מדבריות וכמש"כ לעיל. ומיושבים דברי הבי"י, אולם זה שלא כהגר"א בדברי רש"י, וצ"ע, עכ"פ לדעת הרמב"ם ודאי נ' כן. וא"כ הו' פלוגתא בטעם התקנתא דרבנן בין רש"י לרמב"ם. שו"ר בפאה"ש שהביא מהכו"פ שכנראה שהיתה לו נירסא אחרת ברש"י.

וכרמים של ישראל הם, הרי הם בכלל התקנה. ואין שייך כלל לדון בזה מצד תקנה שבטלה לשעתה, כי לא בטלה כלל ולא צריך לחדשה כי מאז ומעולם קיימת היא ועומדת בכל מקום ששדות ישראל הם הרוב.

אלא שלענ"ד לבא על זה ממקום אחר, דכיון דנתברר שאין כאן משום לתא דיישוב א"י, שאז הי' ניתן לומר שאין זה תלוי בדעתנו, ולא נוכל לוותר עלי אפילו בהסכמת כל הניזוקין (אעפ"י שג"ז אינו בגדר כלל, שהרי כך אמרו לענין שטף נהר זיתיו (ב"מ ק) שאינו רשאי ליטול זיתיו מחמת יישוב א"י, ומ"מ אם אין בעל השדה רוצה בהם יעקרו), אבל ניד"ד הרי הוא רק מצד הנזק, והאיסור לגרום נזק וכנ"ל מהרמב"ם. מעתה נראה פשוט שאם הניזוקין מוחלים ע"ז ומוכנים לכך, לכשישלמו להן נזקם, אז האיסור אינו קיים כלל, כי לא היתה זו תקנה מוחלטת אלא תקנה לטובת מי, שהרשות בידו לומר שמוותר על תקנה שניתקנה לטובתו. ובזה"ל, שהיישוב בכללו מפיך תועלת מגידול בהמות דקות, בפרט עכשו שהגבולות מסביב סגורים והטעם שאמרו שם בגמרא שאפשר להביאם אינו קיים, כי להביא ממרחק ה"ז כרוך בהוצאות מרובות, ונוסף ע"ז הר"ז מפרנס חלקים חשובים של היישוב, שמשו"כ יש לדון שודאי קיימת הסכמה כללית, ונכונות שלא להקפיד מצד האיסור שלא לגרום נזק. ממילא אין כאן שום איסור כלל, כיון שהללו שלטובתם ניתקן, גם הם אינם מקפידים ע"ז ומסכימים מרצון, לוותר לטובת היישוב.

ואין אנו צריכים לבא כאן כלל לביטול התקנה, אלא שבניד"ד אין התקנה קיימת כלל. והנלענ"ד כתבת.

סימן כד: חליבה לאוכלין בשבת

א. שיטת ר"ת.

א.

איתא בגמרא שבת (קמ"ה:): א"ר חסדא מדברי רבנו נלמד חולב אדם עז לתוך הקדרה אבל לא לתוך הקערה, אלמא קסבר משקה הבא לאוכל אוכל הוא. וברש"י שם: לתוך הקדרה דמוכחא מילתא דלאו למשקה בעי לה ואין זה דרך פריקתו, והוי כמפרד אוכל מאוכל, ע"כ.

ובתוס' שם (ד"ה חולב) מביאים דעת ר"ת: דהיינו דוקא ביו"ט דחזיא בהמה לאכילה הוי כמו אוכלא דאפרת. אבל בשבת לא חזיא לשחיטה כמו דש חשיבא, שהבהמה היא כפסולת, וכשחולב הוי כנוטל אוכל מתוך הפסולת, ע"כ. ובמהרש"א העיר שדבריהם מגומגמים דבתחלת דבריהם נראה שהוא משום דש ואילו בהמשכם נראה שהוא משום בורר. וברשב"א העתיק דברי ר"ת שבשבת חייב משום בורר, וכן הבין דבריו הריב"ש הו"ד בנשמת אדם (שבת כלל יד, ג). והנ"א מפרש כונת התוס' מצד איסור דש. ואעפ"י שר"ת עצמו לעיל (ע"ג: ד"ה מפרק) דחה פירו' רש"י שפירש דאיסור מפרק הוא משום דש, דלרבנן אין דישה אלא בגידולי קרקע, צ"ל שכאן חזר בו ר"ת. אך זה דחוק מאד שלא נזכר מזה כלל בתוס' ולא בשאר הראשונים. וצ"ע בכונת דברי ר"ת.

ב.

ונראה שר"ת לא חזר בו אלא אדרבא דבריו כאן באים לחזק שיטתו ולתרץ מה שהקשה עליו הר"י בתוס' הנ"ל מסוגיא דילן שמחלק בין חולב לקדרה לחולב לקערה, ואילו האיסור של חולב מצד מפרק הוא כפי שפי' ר"ת שם מצד המחלקת הדד, מה חילוק בין חולב לקדרה לחולב לקערה. אכן לפ"מ דר"ת מוקי להא דר"ח ביו"ט י"ל דבכה"ג אין לאיסור ממחך כלל, דהוי מכשירי או"י שא"א לעשותם מעיו"ט, ובכה"ג נקטינן להלכה כר"י (ביצה כ"ח). ושור"ע ריש ה' יו"ט) דשרי. ומה דאסור לקערה הוא משום דאיסור דישה דרבנן יש גם לרבנן שלא בגי"ק, וע"כ לא נחלקו אלא לענין חיוב דאורייתא. וביו"ט קיי"ל דיש איסור מלאכות (מדרבנן עכ"פ) גם במלאכות או"י עד לישה (ע"י תוס' ביצה ג' ד"ה גזרה ותוס' שבת צ"ה, ד"ה והרודה ורא"ש ר"פ אי"צ, וטור ושור"ע ריש ה' יו"ט) וע"כ גם ביו"ט לא הותר אלא לקדרה כיון שאין זה דרך מפרק וכנ"ל, משא"כ לקערה אסור כמו כל סחיטה ביו"ט. והר"י שהקשה עליו ס"ל כנראה שדברי ר"ח הם גם בשבת, וכמו שנוקט בעה"מ והרמב"ן, וכסתימות לשונו של ר"ח, וכמו שטען הרמב"ן במלחמות: אין אנו נסמכין לחתך דברי הגמרא ולעשותן פורחין באור הסברות וכו'. וכנגד טענה זו של הרמב"ן בא ר"ת לתרץ דבריו, שגם בלא"ה מוכרח לפרש דברי ר"ח רק ביו"ט, שהרי גם מצד איסור דש כמו שרש"י מפרש, נמי מוכרח לפרש דינו של ר"ח רק ביו"ט דאילו בשבת גם לקדרה ה"ז דש דהוי אוכל מפסולת. וכיון שדברי ר"ח מוכרחים להתפרש דמיירו רק ביו"ט, ממילא גם לדידה הרי ל"ק דביו"ט מודה שאין לדון אלא מצד דש, ומדינא דרבנן וכנ"ל.

ג.

והנה כנ"ל, הרשב"א מעתיק דברי ר"ת מצד איסור בורר, דבשבת חייב משום בורר. ומדנקט דגם חיוב איכא ודאי היה מוכרח לומר שהוא רק משום בורר לפ"מ שנתבאר דר"ח לא חזר בו וס"ל דבדש אין איסור תורה לרבנן וקיי"ל כוותייהו, אע"כ חיובו משום בורר. ולפ"ז יוצא שבחולב בשבת אליבא דר"ח יש שני חיובי תורה משום ממחך ומשום בורר, ואיסור דרבנן מצד דש. ולפ"ז א"ש לשון התוס' ממה שגמגם בהם המהרש"א וכנ"ל, כי הזכירו דש בכדי להוכיח שיטתו וכנ"ל, שהרי גם להני דפליגי ומפרשי מצד דש, נמי מוכרח לפרשו רק ביו"ט ולא בשבת, אכן לשיטת עצמו יש בזה גם משום בורר כדנקט בדבריו הרשב"א, ע"כ הזכירו גם בורר, היינו שאליבא דאמת לדעתו יש בשבת לא רק איסור דרבנן (לשיטתו) מצד דש, אלא איסור תורה נמי איכא משום בורר.